

“TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ
XO‘JALIGINI MEXANIZATSIYALASH
MUHANDISLARI INSTITUTI” MILLIY
TADQIQOT UNIVERSITETI

FAN: | **Gidrologiyaga kirish**

MAVZU

10

O‘zbekiston muzliklari

Jumabayeva Gulnora
Usmanbayevna

Gidrologiya va gidrogeologiya
kafedrası assestanti

1

Ishdan maqsad: Muzliklar yer sirtining qor chizig'i chegarasidan yuqori qismida, relef hamda iqlim sharoiti qulay kelgan joylarda qorning to'planishi va zichlashishidan hosil bo'ladi.

O'zbekiston tog'larida muzliklar Chirchiq, Qashqadaryo va Surxondaryo havzalarining yuqori-suvayirg'ichlarga yaqin qismlarida joylashgan. Ularning "Muzliklar katalogi" bo'yicha aniqlangan soni 550 ga yaqin bo'lib, umumiy maydoni 232,2 km² ni tashkil etadi

O‘zbekiston muzliklari haqida ayrim ma’lumotlar

Daryo havzasi	Muzliklar soni	Maydoni, km ²		Yeng katta muzlikning nomi
		Umumiy	Yeng katta muzlik	
Piskom	250	127,8	3,8	Ayutor3
Qashqadaryo	58	20,8	2,6	Seversov
Surxondaryo	239	83,6	1,9	Chap Qaznoq
Hammasi	547	232,2		

Respublikamizdagi tog' muzliklari sonining 50 foizga yaqini Piskom daryosi havzasida joylashgan. Bu havzada 250 ta muzlik borligi aniqlandi. Ularning umumiy maydoni $127,8 \text{ km}^2$ ga teng. Mamlakatimizdagi eng katta muzlik - Ayutor-3 muzligi ham Piskom havzasida joylashgan bo'lib, uning umumiy maydoni $3,8 \text{ km}^2$ ga teng.

Surxondaryo havzasida esa jami 239 ta muzlik mavjud bo'lib, ularning umumiy maydoni 83,6 km² ga teng. Bu havzadagi eng katta muzlik Chap Qaznoq deb ataladi, uning maydoni 1,9 km² ga teng.

Respublikamizdagi muzliklarning eng kam soni Qashqadaryo havzasida joylashgan. Bu havzada jami 58 ta muzlik bo‘lib, ularning umumiy maydoni 20,8 km² ga teng. Havzadagi eng katta muzlik Seversov muzligi bo‘lib, maydoni 2,6 km² ga teng.

Muzliklarning respublikamizdagi daryolarning to‘yinishidagi ahamiyati juda katta. Muzliklarning gidrologik rejimini o‘rganish, ularda gidrologik tadqiqotlar olib borish va shu maqsadda maxsus ilmiy ekspeditsiyalar tashkil etish lozim. Bu esa kelajakda mamlakatimiz xalq xo‘jaligining barqaror rivojlanishida katta foyda keltiradi.

O'zbekiston muzliklarini o'rganishda Birinchi (1882-1883 - y.y.), Ikkinchi (1932-1933 - y.y.), Uchinchi (1957-1958 - y.y.) Xalqaro geofizika yillari, Xalqaro geofizik hamkorlik (1959 y.) va Xalqaro gidrologik o'n yillikning (1966-1975 - yillar) ahamiyati katta bo'ldi. Bu yillarda mamlakatimizdagi ko'pchilik muzliklar holati maxsus dasturlar asosida kuzatib turildi.

O'zbekistonda muzliklarni o'rganish bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Hidrometeorologiya xizmati markazi ("O'zgidromet")ga qarashli Hidrometeorologiya ilmiy tadqiqot institutining (GMITI) Glyatsiologiya bo'limida, O'zbekiston FA Geologiya va geofizika institutining Glyatsiologiya laboratoriyasida amalga oshirilmoqda. 1967 yilda mamlakatimiz hududidan tashqarida (Tojikiston Respublikasida) joylashgan Abramov muzligida GMITIning glyatsiologik tadqiqotlar o'tkazuvchi maxsus stansiyasi tashkil etilgan edi. Unda 1999 - yil avgust oyigacha uzluksiz kuzatishlar va tadqiqotlar o'tkazildi

O'rta Osiyoning suv balansi tenglamasi

O'rta Osiyoning tog'li qismi bilan tekisliklar qismining gidrologik xususiyatlari bir-biriga qarama-qarshidir. Buni suv muvozanati tenglamasi yordamida ayniqsa yaqqol ko'rish mumkin

- Tog'li qismining suv muvozanat tenglamasini quyidagicha ifodalasa bo'ladi: $X = Z + Y_2 + W_2$

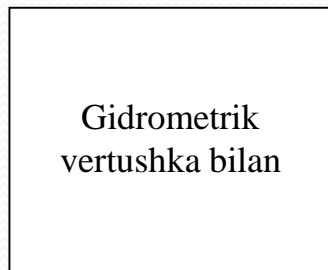
bu yerda: X – yog'inlarning o'rtacha ko'p yillik miqdori, Z - o'rtacha ko'p yillik bug'lanish miqdori, Y_2 – tog'lardan tekisliklarga oqib ketgan oqar suvning o'rtacha ko'p yillik miqdori, W_2 – yer osti orqali oqib ketgan oqim miqdori

- Tekisliklar uchun suv muvozanati tenglamasini quyidagicha tuzish mumkin:
 $X + Y = Z$
- bu yerda: X – tekisliklarga yog'adigan o'rtacha ko'p yillik yog'in miqdori, Y – tog'lardan kelgan oqar suvning o'rtacha ko'p yillik miqdori, Z – tekisliklar yuzasida bug'lanadigan namlikning o'rtacha ko'p yillik miqdori.

Hozirgi kunda GMITda "O'rta Osiyoda glyasiologik tadqiqotlar" mavzuida doimiy ravishda ilmiy to'plamlar chop etiladi. O'zbekistonning tog' daryolari havzalaridagi barcha muzliklarning katalogi tuzilgan. Bu ishlarda va umuman muzliklarni o'rganishda N.L.Korjenevskiy, O.P.Sheglova, V.F.Suslov, A.S.Shetinnikov, A.A.Akbarov, G.Ye.Glazirin, B.A.Kamolov, L.A.Kanaev, V.G.Konovalov, M.A.Nosirov kabi olimlarning hissasi katta.

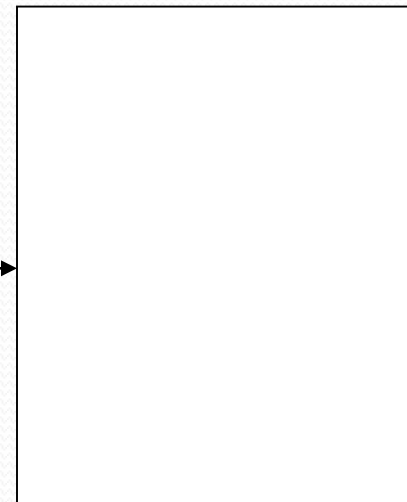
Qanday?

Qanday?

Qanday?

B/BX/B JADVALI

Bilaman	Bilishni xoxlayman	Bilib oldim

Foydalaniladigan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Rasulov A.R., Hikmatov F.H., Aytbaev D.P. *Gidrologiya asoslari.*-Toshkent: Universitet, 2003.-342 b.
2. Bolshakov M.N. *Vodnie resursi rek sovetского Tyan-Shanya metodi ix rascheta.*— Frunze, 1974.— 305 s.
3. Bulavko A.G. *Vodniy balans rechnix vodosborov.*— L.: *Gidrometeoizdat*, 1971.— 303 s.
4. Vinogradov Yu.B., Kuchment L.S., Rojdestvenskiy A.V. *Problemi sovershenstvovaniya teoriy y metodov rascheta stoka. Generalnie dokladi V Vsesoyuz. gidrol. s'ezda,*—L .: *Gidrometeoizdat*, 1986, s. 47— 63
5. Luchsheva A.A. *Prakticheskaya gidrologiya.*-L.: *GMIZ*, 1976.-440 s.